

Eörsi István:

Robbanó kilométerkövek közt

Kórházi beszélgetés Devecseri Gáborral

A Kútvolgyi Úti kórházban látogattam meg Devecseri Gábort. Természetesen a költészetéről kezdünk beszélgetni, kérésre elmondta néhány legújabb versét. Ezek a betegség élményéből sarjadó versek erőteljes és tömör szépségükkel fölébe kerekedtek önnön ihletforrásuknak. A nekem legjobban tetszőről megjegyezte:

— Igen, ez a nagy ajándék. Éjjel fölébredtem, beírtam a füzetbe és tovább aludtam.

— És reggel emlékeztl erre a kalendernak?

— Muszáj volt emlékezni, mert azon az éjjelen többször is fölébredtem, és minden alkalommal írtam egy-egy verset vagy tanulmányrészletet. Termékeny éjszaka volt, ilyen éjjeleket szeretnék mindig, soha nem volt ilyen eddig, és talán nem is lesz.

— És tanulmányt miről írsz most?

— Tulajdonképpen mindig csak ugyanarról. Egyik mesterem, Marót Károly azt írta Homérosz-könyve előszavában, hogy negyven éven keresztül sok mindennel foglalkozott, de mindent visszavitt Homéroszhoz. Ugyanezt mondhatom el én is, azzal a különbséggel, hogy nekem a negyven évből még jó néhány hiányzik, de talán nem is olyan sok, ha attól a pillanattól számolom az időt, amikor elkezdtem görögül tanulni. Ha babonás volnék, ebben valami sorsszerűséget látnék, így visszatekintve inkább mázlit látok benne, hogy szép magyar szavakat is mondjak. Tehát Homéroszról írok.

— Ez a folytonos visszatérés azért van, mert állandóan változik a Homérosz-képed?

— Nagyon sokáig azt hittem, hogy állandóan megyek előre egy olyan úton, ahol újra és újra igazolódik, amit kezdetben megsejtettem. Ez nagyon kényelmes hit volt. Aztán jöttek olyan esztendők, vagy olyan pillanatok, amikor 180 fokot fordult az egész homéroszi világ — időzített robbanó kilométerkövek voltak ezen az úton. Ha azt mondom, amit már meg is írtam, hogy Homérosz kezdetben a tanulmányom volt, később a hivatásom, munkám, még később a pihenésem és végül a szenvedélyem, akkor csak körülbelül jeleztem a lépcsőket, mert tulajdonképpen minden időben minden volt.

— És ezek a fordulatok, ezek a robbanó kilométerkövek mennyiben befolyásolták a magyar Iliász és Odüsszeia szövegét?

— Nem győztem eléggé örülni annak, hogy én bizony dogmatikus voltam, és hogy fordító elveim annyira a szabályokhoz óhajtották magukat horgonyozni. Mert ha énnekem kezdettől fogva nem az lett volna a törekvésem, hogy mindent úgy fordítsak, hogy ha az eredeti szö-

veg elveszne, akkor a fordítás az eredetit ha nem is pótolná, de érzékeltetné, ha tehát hajlandó lettem volna megengedni magamnak, hogy „költői szépségek” kedvéért hosszabb gyeplőre eresszem a Pergaszt fordítás közben, akkor egy-egy meglepetés után mindig át kellett volna írnom az egész fordításomat. Szerencsére a csak sejtett vagy a még nem is sejtett összefüggéseket is olyan szigorúan ültettem át, amennyire lehetett, még a jelentős szavak sorban elfoglalt helyére, még a felsorok sorrendjére is ügyelve, és így ha valamilyen Homérosz-kutató lényeges megállapítását olvastam, emiatt csak nagyon ritkán kellett fordításomon változtatnom. Annyira hű voltam, hogy az új felfedezés nem tette avulttá régi megfogalmazásomat. Persze a költészet nem megfogalmazás. A lényeg a vers, a költői szépség. Ezt a költői szépséget én a fordításban, minthogy mindig jobban gyanakodtam magamra és jobban bíztam az eredetiben, a pontosságán keresztül próbáltam megközelíteni, és nem fordítva.

— Közeljövőben megjelenő tanulmánykötetedben is foglalkozol ezekkel a kérdésekkel?

— Igen, mint ezt már a cím is jelzi. A kötet címe Kalauz Homéroszhoz, keresztapja pedig Illés Endre, mert én más címet akartam adni, de ő azt mondta, hogy Homérosz-fordításaim annyira széles körben terjedtek el és oly népszerűek, hogy a kötet címeiből Homérosz nevének nem szabad kimaradnia. Annyira igaza volt, hogy most a kötet mintapéldányát — mert már ki van nyomva — lapozgatva látom: e nevet utólag mindenképp bevettem volna a címbe, mert a tragikusokról vagy a római költészetéről szóló fejtegetések is minduntalan visszakanyarodnak Homéroszhoz, és a zárótanulmány éppen a versfordítás és a költés kölcsönhatásáról szól, így hát a kötet, a maga egészében, mégiscsak ezt a címet igényli. Legfeljebb az az alcíme is lehetne — ezt tréfából mondom, de komolyan gondolom —, hogy „Kalauz Homéroszhoz és Kalauz Homérosz”.

A beszélgetés ezután a görög vizekről a maiakra hajózott át. Drámai költeményről, a Bikasiratóról kérdeztem, melyet nemrégiben mutatott be nagy sikerrel az Irodalmi Színpad.

— Hadd mondjam meg, hogy ez költemény is és dráma is. Költeménynek írtam, dráma lett belőle, elsősorban feleségem, Huszár Klára jóvoltából, aki — nekem is nagy és örömteli meglepetést okozva — megrendezte, Somlyó György A bírák könyvéből című oratóriumával és Vas István A római rablás lírai versenyművével együtt... A rendező ezt a három oratóriumot olyan egységgé ötvözte, amely még jobban megmutatta mindnyájunk számára, amit eleve is tudtunk,

de nem ilyen határozottan, hogy ez a három munka mennyire összetartozik, és mennyire hármassá mutatja meg a kultúra melletti hitvallásnak, amelyben jó adag élvezet is van, a kultúra élvezetének a vallomása, tehát voltaképpen hálaadás, továbbá az erőszak elleni tiltakozás, mely erőteljes gyöngédséggel vonul ebbe a küzdelembe. Ami a Bikasiratót illeti, ez a versem egy spanyolországi útterméke — jó, ha az ember a rendezőt éppen ezért jó előre feleségül is veszi —, de a tárgy itt is, mint minden költemény-nél, legyen az epigramma vagy eposz, csak szent ürügy. A bikaviadal menetét követő költemény, mely emellett, vagy tán éppen ezért passiójáték is, hátracikázik a krétai bikakultuszhoz, onnan még hátrébb a legősibb emberáldozatokhoz, onnan megint előre a Golgotháig, és máig, a legjelenebb jelenig is. Ebben a költeményben benne van egész életem, és ennek az életnek az előtörténete. Az egyedi ember életrajza nem akkor kezdődik, amikor megszületik, hanem előzőleg mindig megtoldatik egy kis egyéni világtörténelemmel, amit később a magáéval tesz, sőt, minthogy a költő rendszerint még olyasmit is továbbad, amit nem bírtokolt és nem bírtokol, és csak a továbbadás pillanatában áramlik át rajta, ez a költemény is éppen az imént jelzett tárgykörök révén sok meglepetést hozott a magam számára, így hát mint első olvasója, el-elcsodálkoztam rajta, valahogy úgy, ha szabad a naggal egybevetni a maít, ahogyan Babits írta egyik versében, hogy „Magamnak látvány és csoda lett — amint nehéz zászlókat gyenge kézzel — emeltem”. Nem hiszem, hogy a Bikasiratónál a magam számára jelentősebb költeményt még valaha is írni tudnék. Valahogy úgy látom, hogy egész életemben akarva-akaratlan erre készültem, legalábbis ezt mutatják régebbi verseimnek azok a foszlányai, amelyek önkéntelenül belekéredzkedtek ebbe a versbe, és csak később vettem észre, hogy már akkor azért írtam őket, hogy itt helyet foglaljanak.

Megjegyeztem, hogy számomra különösen rokonszenves e költeményben a tiltakozás a brutalitás és erőszak ellen, és főként az, hogy itt nem a költői pártos tiltakozik, hanem maguk a dolgok, a tenger, az egész felidézett világ.

— Mintegy mellékesen hadd jegyezzem meg ezzel kapcsolatban, hogy — nagyon sokakkal együtt vallom ezt! — a művészetben nem volna szabad az erőszak részletezésével tiltakozni az erőszak ellen. Nagyon bölcsék és nagyon emberiek voltak azok a görögök, akik az iszonyatot, a széttépetést, a gyermekek megévesését, a nők meggyalázását, a gyere-

keknek sziklafalról való ledobását nem gyerekkönyvek szétloccsantásával és nők ruházatának a megtépésével mutatták meg, hanem hírnök adta hírről, hogy felháborítson, de ne táplálja semmiképp a mindnyájunkban meglévő szadista ösztönt.

— Hogy békésebb költői témára térjek: nemrég jelent meg Variációk című versed...

— Nagy örömmel írtam, Reich Károly képei mellé, hogy úgy mondjam, kísérőzenéül. A könyvet Szántó Tibor tervezte, tipografizálta, ő vitte keresztül, hogy úgyszólván negatív idő elteltével jelent meg, és az ő ötlete volt, hogy a Reichrajzokhoz kísérőversek kellenek. Egyetlen kísérőtörténet lett belőle, könnyeden, de talán nem tartalmatlanul szerelem-filozófiának nevezhető mese.

— „Kecsesen okos csevegés”?

— Az idézettel nagyon megtisztelsz, az ilyesmi mindig megtisztelő. Mégis erre a versre vonatkozólag némileg csonkának érzem, mert ebből a versből is kiérzódhet talán régi elképzelésem és meggyőződése, hogy ami túl komoly, azonnal neveltségessé válik, és annak, ami igazán komoly, rengeteg humort kell tartalmaznia, és akkor nem válik neveltségessé. Ha egy vers valóban ilyen csobogásszerűen indul, csak akkor érdemes folytatni, hogyha hamar kiderül róla, hogy rengeteg komolyságot tartalmaz.

Ösztönem megörültem ennek a költői hitvallásnak: a komolyság és a humor belső összetartozása nemcsak a művész törekvéseit jellemzi, hanem ettől elválaszthatatlanul a teljes ember stílusát is.

Devecseri Gábor:

Artemisz

Az ember örökké tanul,
mivel a világ csak csoda,
szabályok nincsenek.

A zöld levelek ezüsthangot adnak;
miért nem zöldet?
Csak.

Te testetlen test, annyi csak, amennyi
ezüstös halk zenére hívja a
mindenséget, te a húr vagy a végtelen
egyhúrá hegedűjén,
nadszálkirdy/icsasszony

a vidám és legalább
viszonylagosan nyugalmas rengetegben.

alig észrevehető de eltörölhetetlen
mosoly,
ki a szomjat
még jelentkezése előtt szomjaddal oltod
s a hold ezüstje villan térdeden.